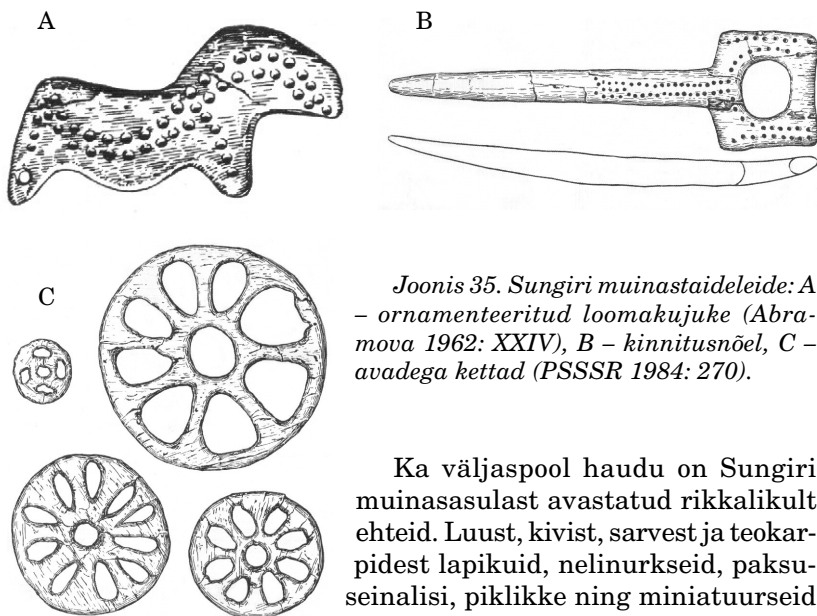

Joonis 35. Sungiri muinastadeleide: A – ornameenteeritud loomakujuke (Abramova 1962: XXIV), B – kinnitusnõel, C – avadega kettad (PSSSR 1984: 270).

Ka väljaspool haudu on Sungiri muinasasulast avastatud rikkalikult ehteid. Luust, kivist, sarvest ja teokarpidest lapikuid, nelinurkseid, paksuseinalisi, piklikke ning miniatuurseid helmeid on leitud tuhandeid. Lisaks on teada mitmeid polaarrebase kihvadest ja piklikest veeriskividest ripatseid. Mitmel luuesemel on löikejälgi, mida võib pidada teatud tüüpi ornamendiks (Abramova 1962).

Uurali regioon

Uurali vanimad asustusjäljed on teada Bolšoi Gluhhoi koopast Tšussova jõe alamjooksult. Nende iga on umbes 130 tuhat aastat, kuuludes seega Valdai jäätumise eelsesse aega. Enamik Uurali paleoliitilistest leiukohtadest on 20–10 at vanad. Samasse ajavahemiku dateeritakse ka kogu Uurali paleoliitiline muinastaie (Ščelinskij & Širokov 1999). Sealsed esmased muinastadeleiud esindavad pisiplastikat ja saadi Talitskist ja Bezõmjannõist. Hiljem leiti Lõuna-Uuralist üllatuslikult ka paleoliitilisi koopamaalinguid. Need on jäänud senini Ida-Euroopa ainukesteks sellelaadseteks leidudeks.

Uurali regiooni tuntuim paleoliitiline asulakoht on **Talitsk**, mis paikneb Ostrovskajas (hiljem nimetati esimese uurija järgi Talitskiks) Kaama lisajõe Tšussova suudme lähedal. Praeguseks on jõele rajatud hüdroelektrijaama paisjärv, mis on asulakoha üle ujuta-

nud. Muinasasula kultuurikiht on dateeritud 18,7 at vanuseks. Talitski rikkalikust kultuurikihist on leitud vaid üksikuid muinas-taidesemeid: graveeritud joonmustriga mammutiribi ja luukatke ning kaks kiltkiviplaadikest, millele on punase värviga kantud laiad jooned. Sealne arheoloogiline leiuvaines sarnaneb osalt Ida-Euroopa ja osalt Siberi paleoliitiliste kultuuride omaga (Ščelinskij & Širokov 1999).

Bezõmjannõi paleoliitiliste leidudega koobas paikneb Uurali idapoolses eelmäestikis Põšma jõe keskjooksu paremkaldal Suhhoi Logi mäe juures. Koopas olev kultuurikiht on dateeritud 19,2 at vanuseks. See on ainulaadne selle poolest, et leiuvaines sisaldab üksnes luust esemeid. Nendest esindab ainukesena muinastaiet lapik, ligi 8 cm pikkune stiliseeritud pisikiskjat (nirk, kärp, soobel) meenutav mammutivõhast figuur (joonis 36). Selle lähimaks analoogiks võib pidada Pavlovist leitud kaslase (koopalõvi) kujukest (Bader & Petrin 1978).

Joonis 36. Bezõmjannõi koopa lapik luufiguur (Bader & Petrin 1978: 30).

Šulgan-Taš (Kapova) sai tuntuks 1959. aastal A. V. Rjumini avastatud sensatsiooniliste koopamaalingutega. Esimesena leitud kujutist tuntakse nüüd nn Rjumini hobusena (joonis 37). Šulgan-Taš (vn k *Kapova*) asub Vene Föderatsiooni Baškortostani Vabariigi territooriumil 40 km Burzjani (Starosubhangulov) linnakesest läänes ja Ufaast umbes 200 km kagus. Koobas on hiiglaslike mõõtmetega (sissepääsu kõrgus 20 m ja laius 40 m) ning selle on vorminud Šulgani oja, mis suubub samas Agideli (vn k *Belaja*) jõkke. Läbiuuritud käigustik ulatub enam kui kilomeetri pikkuselt lubjakivist mäemassiivi sisse. Maalinguid leidub kolmekordse koopa kahel korrusel, kolmas korrus aga on tervenisti täidetud umbes 3 km pikkuselt mäe sees voolava Šulgani veega, mis väljumisel moodustab 5 m sügavuse järvekese.

*Joonis 37. Ida-Euroopa esime-
ne paleoliitilise koopamaalingu
leid: Rjumini hobune Baderi järgi
(Obõdennov & Korepanov 1997).*

Rohkete legendidega seotud koopast on avastatud ka 16–17 at vane kultuurikiht, mille esemeleidude seas oli paleoliitilisi kivitööriistu, algeine savilamp, kivikauss, seinast pudenenud maalingujäänustega kivi, rohkesti puusõetükikesi ja ookrit. Maalinguid on põhjalikult uurinud ja avaldanud Bader ja Štelinski (Bader 1965; Štelinskij & Širokov 1999). Nendega liituvast temaatikast on kirjutanud veel Ljubin (1990), Filippov (1990), Kotov (1997) jt.

Maalimiseks kasutati enamasti punast ookrit, mida kanti sõrmega lubjakivist seintele. Osa kujutisi on pruunikaspunased või violetsed. Selliste toonide saamiseks lisati punasele ookrile tumedama tooni andmiseks puusütt või mangaanoksiidi. Eksisteerib ka üks musta värvi maaling.

Maalingurühmad on kompositsiooniliselt ja temaatiliselt erinevad, mis viitab nende spetsiifilisele rollile koobaspühamu süsteemis. Suurem osa maalinguist on tehtud peaaegu püstloodsetele või ettepoole kaldu seintele, 1–2 meetri kõrgusele koopa põrandast, osalt väikeste nišside ja süvendite lagedele. Kujutiste mõõtmed jäävad 0,1–1,2 m vahemikku. Enamik neist on suhteliselt halvasti säilinud. Selle põhjused peituvad pärast jääaega koopas valitsenud ebastabiilses (eriti niiskuserežiimi poolest) mikrokliimas. Selgemad ja erksavärvilised on need maalingud, mis on puhastatud seintele sadestunud kaltsiidikihist. Selline restaureerimine võib aga osutuda saatuslikuks. Nii hävines üks Kaosesaali kujutistest kaltsiidikihi eemaldamise käigus peaaegu täielikult.

Kõige lihtsamini pääseb koopa keskmisele korrusele, mis ulatub umbes 350 m pikkuselt põhja- ja kirdesuunaliselt mäemassiivi sisse. Koopa suult 120 m kaugusel asub avar Peasaal, kust viib kitsas käik kolme järjestikkusse kõrge laega saali. Esimest neist tuntakse Kuppel-, teist Märgend- ja kolmandat Kaosesaalina. Saalide seintel on selgesti eristatavad atlantilise kliimaperioodi maa-aluse järve

veetaseme jäljed. Kaosesaali põranda moodustavad korrapäratud laest läbi põranda veealuse korruse ni langenud hiidrahnud. Nende vahelt kostab alakorrust läbiva Šulgani vee vulin, mis tekitab külastajais kohati kõhedust.

Maalinguid leidub kõigis kolmes keskmise korruse tagumises saalis. Enamik Kuppelsaali maalingutest on ebamäärase kujuga värvilaigud. Esimene maalingurühm jääb koopasuust umbes 150 m kaugusele ja koosneb just sellistest värvilaikudest. Selgepiirilisemad on Märgendsaali viiva sissepääsu lähedal olevad sisemise viirutusega trapetsilaadsed kujundid. Kahjuks on need vaid osaliselt säilinud.

Märgendsaali maalingud paiknevad mitmes rühmas, neist kaks väiksemat kummalgi pool sissepääsu. Suuremad maalinguterühmad on saali põhjaseinal, kus domineerivad mitmesugused trapetsilaadsed kujutised (joonis 38). Osa neist on suhteliselt keeruka ehitusega. Mõnede trapetsilaadsete maalingute ülaosas eristuvad käepidemetaolised lisandid ja sisemuses püstsünaalsed jooned. Leidub ka kolmnurkseid kujundeid ja ühe loomataolise maalingu jäänuk.

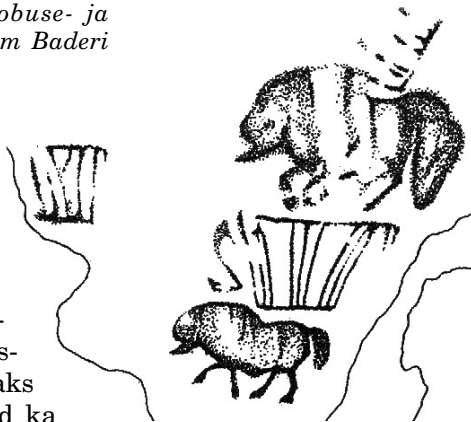

Joonis 38. Šulgan-Taši trapetsilaadsed märgendid Baderi järgi (Kotov 1997).

Hiiglasliku Kaosesaali maalingud paiknevad lõuna- ja kaguseinas. Kõige huvitavam rühm avastati lõunaseinast kaltsiidikihi alt, kus on kujutatud kahest ülestikku asetsevast hobusest ja neid eraldavast trapetsilaadsest figuurist moodustuvat kompositsiooni. Trapetsilaadse kujutise vasakpoolne "käepide" sarnaneb mammuti lon-

Joonis 39. Kaosesaali hobuse- ja trapetsilaadsete kujutiste rühm Baderi järgi (Kotov 1997).

diga. Sama rühma ees vasakul paikneb veel üks osaliselt hävinenud trapets (joonis 39). Mõlema trapetsi sisemus on illustreeritud püstjoontega. Hobuste lakad on maalitud musta värviga, muus osas on lisaks punasele ookrile kasutatud ka pruunikasviolette toone. Maalingu

värvitoonid olid ligi kümnesentimeetrise kaltsiidikihi all säilinud peaaegu muutumatuna. Maalimiseks kasutatud ookrit oli enne maalimist segatud rasvaga. Vasakpoolset trapetsilaadset, algselt punasega maalitud kujutist oli hiljem tumedama tooniga värskendatud (Ščelinskij & Širokov 1999: 58).

Kaosesaali kagusein on sissepoole kaldu. Kaldseina ja põrandal oleva kivilasu vahelt allapoole suunduva lõhe kohal paikneb ulatuslik pannoo, millel eristub selgesti umbes 35 cm kõrgune erkpu-nane zoomorfsete tunnustega inimlaadne kujutis (joonis 40). See Šulgan-Taši koopa ainuke antropomorfne maaling on profiilne ja kummargil asendis ning tema kolmnurkne pea sarnaneb mammuti peaga. Mõnede uurijate meelest sarnanevad kujutise jalad teatud määral hobuse jalgadega ja selle tagaosas on lühike saba (Ščelinskij & Širokov 1999: 60).

Antropomorfi kohal on loomafiguur, mis sai oluliselt kannatada 1970. aastate restaureerimiskatses ning pole enam identifitseeritav. Sellest allpool on hulgaliselt punaseid ja pruunikaid geomeetrilisi märke, mida osaliselt peidab kaltsiidikiht.

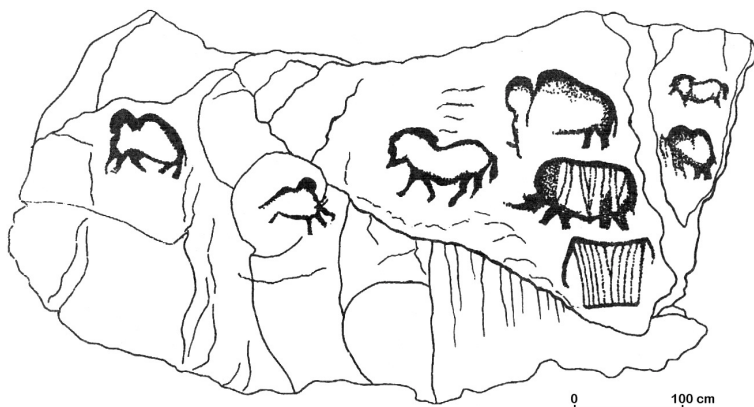
Nende seas on trapetsilaadseid, kolmnurkseid ja redelilaadseid kujundeid ning mitmesuguseid joonekesi.

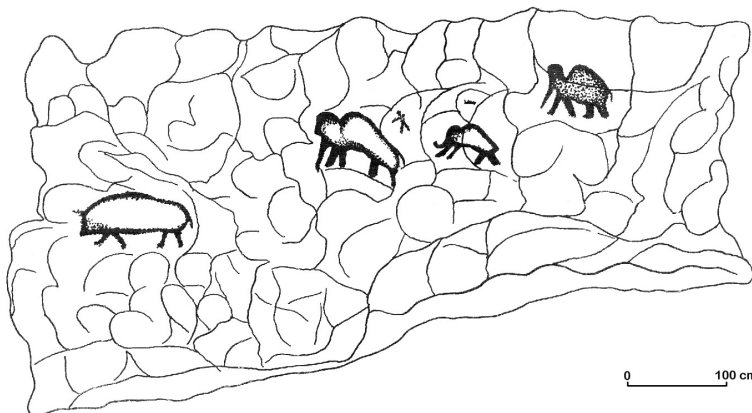
Joonis 40. Kaosesaali antropomorfne figuur Baderi järgi (Kotov 1997).

Koopa ülakorrusele pääsemiseks on vaja mägironija oskusi. Sinna viib Peasaali lõpust 14-meetrine peaaegu vertikaalne šaht. Kuulu järgi viinud ülakorrusele varem väljast ka eraldi sissepääs, mis aga nüüdseks on kinni varisenud. Šahtist edasi jätkub koobas umbes 700 m pikkuselt loodesse ning laskub siis järsult allapoole, et ühineda esimese korrusega, kus voolab Šulgan. Samas paikneb väike maa-alune järv. Ülakorruse paljudest saalistest on suuremad Maalingu-, Akustiline, Üla-, Kalliskivi-, Vikerkaare- ning Stalaktiidisaal. Mitmest saalist hargneb omakorda rohkesti kõrvalharrusid, mida on vaid osaliselt uuritud.

Ülakorrusel on paleoliitilist taset senini leitud ainult Maalingusaalist. Selle idaseinal on kokku 8 figuuri, neist 7 on looma- (4 mammuti-, 2 hobuse-, üks ninasarviku-) ja üks trapetsilaadne. Kolmele hävinenud kujutisele viitavad seinal leiduvad värvijäänused. Kogu pannoo loomiseks on kasutatud ühesugust tooni punast ookit ja selle maalitud paiknevad seinal horisontaalse vööna, moodustades suhteliselt ühtse kompositsioonilise terviku. Kujutiste suurus ulatub 0,5–1,2 meetrini, enamikku neist on ka seest maalitud. Kõikide loomakujutiste, välja arvatud üks mammutilaadne, liikumissuund on paremalt vasakule. Nad on esitatud naturalistlikus laadis ja liikuvatena. Rühma keskne figuur on Rjumini hobune. Sellest ettepoole jäävad kaks mammutit, tahapoole aga ülejäänud kujutised (joonis 41). Viimaste seas torkab eriliselt silma massiivne ninasarvik ning trapetsilaadne märgend.

Joonis 41. Maalingusaali idaseina kujutised Štšelinski järgi (Kotov 1997).

Joonis 42. Maalingusaali lääneseina kujutised Ššelinski järgi (Kotov 1997).

Lääneseinas on kujutisi vähem: kolm mammutilaadset ja üks ürgveisega sarnanev maaling. Koopa sein on selles kohas kaetud siledapõhjaliste lohkuude võrgustikuga. Maalingud ise on väljendusrikkad ja suhteliselt hästi säilinud (joonis 42). Muudest üla-korruse saalidest pole esiajaloolisi maalinguid senini avastatud. Nende leidmine tulevikus on aga kahtlemata võimalik.

Praeguseks on Šulgan-Taši koopas teada üle 50 muinaskujutise. Loomadest on kõige äratuntavamad mammutid ja hobused. Eriti dünaamilistena on maalitud mammutid, mis selles mõttes sarnanevad paljude Lääne-Euroopa koopamaalingutega. Erinevuseks on karvkattele viitavate detailide puudumine. Samal ajal on Šulgan-Taši loomakujutised enamasti neljajalgseid, mida Lääne-Euroopa paleoliitilises taides esineb harva. Rohkesti on geomeetrilisi kujundeid, millele Lääne-Euroopas otsesed vasted puuduvad. Neid on tõlgendatud konstruktsioonielementide, mehelike ja naiselike sümbolite ning hõimumärkidena.

Šulgan-Taši koopamaalingute mütoloogilist tausta on püüdnud selgitada A. Filippov ja V. Kotov. Filippovi järgi on tegu rituaalse atribuutikaga. Sellele viitab loomakujutiste kindlasuunaline orientatsioon läbi kogu koopa: üla-korruse Maalingusaalist läbi laes oleva šahti alumisele korrusele ja sealt edasi Kaosesaali antropomorfse kujutise juurde. Analoogilist orientatsiooni zooantropomorfse või

mõne muu erakordse olendi suunas võib täheldada ka Lääne Euroopa paleoliitilises koopataides (Filippov 1990). Kotov on samuti püüdnud maalinguid seostada mitmekülgsete rituaalsete toimingutega. Muistsete uskumuste jälgi on ta leidnud Uurali põlisrahvaste etnograafiast ja folkloorist (Kotov 1997).

Ignatijevka (Jamazõ-Taš) on Uurali teine paleoliitilist taset sisaldav koobas. See asub Šulgan-Tašist ligikaudu 200 km kirdes Agideli paremkalda lisajõe Simi ülemjooksu kaldakaljus 8 km Serpijevka külast läänes. Simi 15 km pikkusel lõigul Serpijevka külast kuni Ignatijevka koopani laiub ulatuslik devoni lubjakivist karstiala, kus on teada üle 20 koopa, kaljueendi, poolkoopa ja šahti. Kuival ajal voolabki Sim suures osas maa all. Siinne territoorium kuulub administratiivselt Venemaa Tšeljabinski oblasti Katav-Ivanovski rajooni. Kirjalik esmateade Jamazõ-Tašist pärineb 1786. aastast, mil Vene TA Uurali ekspeditsiooni liige P. S. Pallas kirjeldab seda suure koopana, kus leidub loomade ja inimeste luid. Ignatijevka nimetus on hilisem ja tuleneb eremiit Ignatist, kes elas koopas 19. saj I poolel. Esimese teadusliku ekspeditsiooni koopa uurimiseks sooritas S. I. Rudenko 1913, mil leiti pärastjääaegseid inimtegevuse jälgi. Baderi arheoloogilised kaevamised aastatel 1960–1961 tõestasid, et koobast kasutasid ka paleoliitilise aja inimesed (Bader 1980). Kuigi Ignatijevka koopa muistne kultuurikiht oli teada juba pikemat aega, avastasid paleoliitilised maalingud alles 1980. aastal V. Petrin, S. Tšairkin ja V. Širokov (Ščelinskij & Širokov 1999). Koopast leitud sõeproovide põhjal on maalingud dateeritud 15–16 (Cal) at vanuseks. Üksikasjalikumalt on koobast ja selle maalinguid kirjeldatud 1990. aastatel (Petrin 1992; Ščelinskij & Širokov 1999).

Ignatijevka koopasse pääsemiseks tuleb üles ronida 12-meetrisest kaldajärsakust. Koopa põrand laskub sissepääsust alates ühtlaselt allapoole ning 150 meetri kaugusel suust paikneb see umbes 8 m võrra esialgsest tasapinnast madalamal. Koopa lõpus tõuseb põrand taas mõne meetri võrra kõrgemale. Käikude kogupikkuseks on 626 m, keskmine kõrgus on 2,42 m, keskmine laius 3,13 m. Koopasuul olevast saalist lähtuv käik hargneb 30 m kaugusel kaheks, mõlemad harud suubuvad umbes 50 m pärast 30 m pikka ja 24 m laia Suursaali. Selle keskosas toestab kohati 7–8 meetri kõrgusele küündivat lage looduslik 14 x 8 m ristlõikega samm.

Lähim, osaliselt hävinenud maaling asub Suursaali alguses ja kujutab endast mammutit, mille kõrval kaltsiidikihi all on veel mingi figuur. Mammutit on kujutatud ülesmäge sammuvana (joonis 43).

*Joonis 43. Mammutikujutis
Suursaali sissepääsu lähedal
(Okladnikov & Petrin 1983).*

*Joonis 44. Suursaali sambal
olevaid geomeetrilisi maalinguid
(Okladnikov & Petrin 1983).*

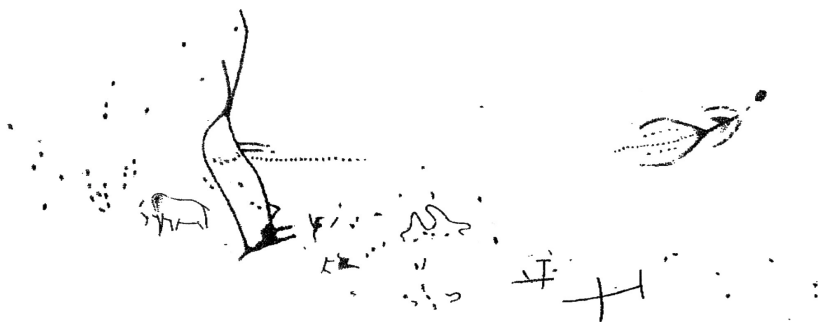
Suursaali kaks tihedamat maalingurühma on loodud kesksamba lääne- ja põhjaseinale. Kumbki neist koosneb geomeetrilistest kujunditest. Lääneseinas on nendeks mitmesuguse pikkusega paralleelkriipsud ning ebamäärase kujuga laigukesed. Neid täiendavad serpentiin ja skemaatiline hobusekujutis. Põhjaseina rühm koosneb pikemast vertikaalsest serpentiinist, vertikaalrea moodustavatest laigukestest, paarist pikemast joonest ja ümaratest märgenditest, mida kolmest küljest ümbritsevad lühikesed kriipsukesed (joonis 44).

Hajutatult on musta ja punase värviga maalitud üksikuid kujutisi ka kõikidele teistele Suursaali seintele. Nende seas leidub skemaatilisi looma- ja mitmesuguseid geomeetrilisi kujutisi. Viimased koosnevad enamasti paralleelsetest joonekestest, kuid esineb ka serpentiine ja ringikujulisi märgendeid. Enamik loomalaadseid kujutisi meenutavad skemaatilisi marmuteid. Üks maalingutest kujutab tiivalaadsete kätega antropomorfset olendit, kellel on ka muid lendavale linnule iseloomulikke jooni.

Suursaalist lähtub neli umbkäiku. Suurima keskosast viib kaks ristisuunalist kitsast läbipääsu paar meetrit kõrgemal paiknevasse Tagasaali. Esimene neist on umbes 5 m pikk, algab põranda tasapinnast veidi madalamal ja suundub seejärel kaldu ülespoole. Seda mööda pääseb Tagasaali vaid roomates. Ülemine ligipääs on 5 meet-

ri pikkune siledade seintega vulvakujuline avaus, mis asetseb Suursaali põrandast umbes 3,5 m kõrgusel ja on ühenduses Tagasaali viiva tektoonilise lõhega. Tagasaal ise on peaaegu ruudukujuline (11 x 11 m), selle lagi on keskelt 2,5 m kõrge ja kuplitaoliselt kummis. Saali lõpu on täitnud savist ja kiviklibust koosnev settekiht, mis on ummistanud ka üles maapinnale viinud kitsa šahti. Koopa kohal olev, keskmiselt 25–30 m paekividest kalju on ummistunud šahti kohal vaid 7 m paks.

Tagasaali maalingud on Suursaali omadega võrreldes paremini säilinud ja esitavad mitmeid ainulaadseid süžeesid. Saali kaugemas osas paikneb kaks ulatuslikku pannood. Neist üks on maalitud punase, teine musta värviga. Punase pannoo keskseteks figuurideks on harali jalgadega naise ja 2,3-meetrise skemaatilise ninasarviku kujutis. Naise jalgevahet ja ninasarvikut ühendab punktiirjoon, mis vahepeal katkeb. Nende kahe suurema kujutise läheduses on rohkesti väiksemaid geomeetrilisi märgendeid ja üks mammut (joonis 45).

Joonis 45. Tagasaali punane pannoo naise ja ninasarviku kujutistega Petrini järgi (Kotov 1997).

Joonis 46. Märgendeid Tagasaali mustal pannool Petrini järgi (Obõdennov & Korepanov 1997).

Musta pannoo maalingute seas on geomeetrilisi ja loomakujutisi peaaegu võrdses koguses. Geomeetrilistest märgenditest on omapärasemad korrapärane viirutatud rööpkülik, maski meenutav maaling ja kiilutaoline kujund (joonis 46).

Loomalaadseist võib üheks haruldasemaks pidada kaamelit meenutavat maalingut (joonis 47). Samasse kogumisse kuuluvad veel kolm hobuse, üks mammuti ja üks ürgveise kujutis.

Joonis 47. Kaamelilaadne loomakujutis Tagasaali mustal pannool Petrini järgi (Obõdennov & Korepanov 1997).

Tagasaali eesmisel osas paikneb veel üks mustaga värviga maalitud rühm, kus tavapärastele joontele lisaks on muu hulgas kolm nooletaolist märgendit ja skemaatiline antropomorfne figuur.

Kokku on Ignatijevka koopas registreeritud umbes 60 üksik- ja grupikujutist (Ščelinskij & Širokov 1999). See arv on tinglik ja sõltub näiteks sellest, kas kogumisse kuuluvad punktid lugeda omaette maalinguteks või mitte. Temaatikas domineerivad mitmesugused geomeetrilised märke-

gendid, millest enamik on punktikujulised. Mõnikord moodustavad nad punktiirjooni, poolkaari jm kogumeid. Rohkesti on ka mitmesuguseid rühmadena paiknevaid jooni ja joonekesi. Süstemaatiliste korduste tõttu on neid hakatud tõlgendama arve esitavate paleoliitiliste sümbolitena (Autio 1999: 180). Loomakujutistest esineb kõige enam mammutit (kokku 8), järgnevad hobused (4). Ninasarviku-, kaameli- ja ürgveiselaadseid kujutisi on igat üks. Serpentiinilaadseid jooni peavad mõned uurijad maokujutisteks. Inimlaadseid maalinguid on kokku kolm.

Ka Ignatjevka koopas on paleoliitilisel ajal sooritatud rituaalseid toiminguid. Sellele viitavad käikudes ning Suursaaalis avastatud kultuurikihid ning Tagasaali viivast käigust leitud paleoliitilised ripatsid ja helmed. Lisaks paikneb Suursaaali lõunapoolses umbkäigus horisontaalne kaljueend, millest on kivipeitliga (ilmselt rituaalsel eesmärgil) ridamisi eemaldatud sadu lubjakivitükke (Ščelinskij & Širokov 1999).

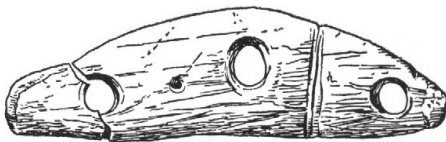
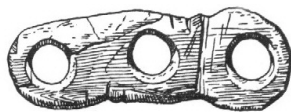
Serpijevka-2 koopa maalinguid peavad mõned uurijad samuti hilispaleoliitilisteks. Koobas on umbes 150 m pikk, kohati 7–8 m kõrge ning paikneb Ignatijevkast umbes 15 km ülesvoolu Serpijevka küla lähedal. Sellest on leitud paleoliitilisse aega kuulunud esemeid ja loomaluid, mis sarnanevad Ignatijevkast avastatutega. Maalingud paiknevad umbes 40 m kaugusel koopasuust. Kujutatud on mingit looma (ilmselt põtra), geomeetrilisi märke (jooni ja ovaalseid laiike). Neist mõned (eriti korrapärased jooned) sarnanevad Ignatijevka vastavate koopamaalingutega. Kahjuks on valdav osa kujutistest väga halvasti säilinud ega võimalda täpsemat analüüsi (Petrin & Širokov 1990). Pole võimatu, et tegemist võib olla ka neoliitiliste kaljumaalingutega, mida kogu Uurali mäestikulis leidub rohkesti.

Siberi regioon ->

Võrreldes Euroopaga on Siberist leitud suhteliselt vähe paleoliitilist taset. See on seletatav paleoliitikumi lõpul Lääne-Siberi ja osalt Kesk-Siberi kohal laiunud ääretu veekoguga (vt joonis 2), kuid ka regiooni suhteliselt vähese uuritusega. Olulisimad taideleid pärinevad Jenissei ja Angara jõgikonnast, kus tuntuimateks on Malta ja Bureti muinasasulad. Üksikuid taidesemeid on avastatud ka Jenissei äärest ja lõuna pool Baikali järve.

Afontova Gora asub Krasnojarski linnas Jenissei kaldal ja on Siberi leiukohtadest kõige läänepoolsem. Selle kultuurikihtidest pärinevad kaks riibitud pinnaga kiviketast, kolm mammutivõhast kerakest, kivist ja luust kettaid, helmeid, jäneseeluust ehteid, põdra ja polaarrebase hammastest ripatseid ning kaks aukudega luust ja sarvest eset (joonis 48). Leide säilitatakse Ermitaažis ja need on 20,9 at vanad (PSSSR 1984: 357).

Ust-Kova hilispaleoliitiline asula asub Angara vasakkalda lisajõe Kova suudmes. Selle kolmekihilise

Joonis 48. Afontova Gora-2 kolmeaugulised esemed (Abramova 1962: LIX).